

Beynəlxalq Sığorta Nəzarətçiləri Assosiasiyasının Əsas Prinsipləri sığorta ilə bağlı beynəlxalq standartların mənimsənilməsində mühüm amildir

*”İQTİSADİYYAT” qəzetinin 15-21
Fevral 2007-ci il tarixli 7-ci (449-cu)
nömrəsində çap olunmuş məqalə*

Zəka Aqil oğlu MİRZƏYEV

*Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin
Dövlət sığorta nəzarəti şöbəsinin baş məsləhətçisi,
Beynəlxalq hüquq magistri
z.mirzayev@maliyye.gov.az*

Azad bazar rəqabətli iqtisadi duruma nail olmaq niyyəti olan hər bir dövlət hakimiyyəti insanların ehtiyaclarına cavab verən davamlı maliyyə təsisatlarını formalaşdırılmaq, eyni zamanda sabit maliyyə şəraitini və makroiqtisadi durum yaratmaq yollarını axtarır. Bu nöqteyi-nəzərdən də maliyyə sektorlarının vəziyyəti ümumi iqtisadi və maliyyə sistemində dövlətin inkişaf məqsədlərinə uyğun olmalıdır. Qeyd edilən amilə əsasən demək olar ki, maliyyə sektorlarına dövlət nəzarətinin əsas ümumi məqsədi müvafiq təsisatların, ümumilikdə maliyyə sisteminin etibarlı fəaliyyətinin təmin olunmasıdır.

Fərdlər və bütövlükdə cəmiyyət üçün sosial təminat və müdafiə əhəmiyyətli olması baxımından digər fəaliyyət sahələrindən fərqlənən sığorta sektoruna dövlət nəzarətinin və bu sahədə dövlət tənzimləməsinin məqsədləri ayrı-ayrı ölkələrin qanunvericiliyində fərqli göstərilərsə də, ümumqəbul edilmiş başlıca məqsədlər çərçivəsində əhatə olunur. Bu məqsədləri sığorta hüququnun vəzifələrinə uyğun olaraq sığortalıların mənafelərinin etibarlı müdafiəsi və davamlı maliyyə sabitliyi və ödəmə qabiliyyətinə malik, səhmdarlarının mənafeləri lazımi səviyyədə təmin olunan öz şəffaf fəaliyyətləri ilə məxsus olduqları sektora inam və etimadı qoruyub saxlayan, güclü və sabit, özəl və ya qarışıq (dövlət-özəl) sığorta təsisatlarından ibarət sığorta bazarının formalaşdırılması kimi müəyyən etmək olar. Beynəlxalq Sığorta Nəzarətçiləri Assosiasiyasının 2005-ci il 21 oktyabr tarixli “BSNA-a üzv olan ölkələrdə sığorta qanunları, tənzimləyici aktlar və sığorta təcrübəsi” haqqında Tom Karp, Karl Hiralal və Piter Braumüller tərəfindən hazırlanmış Məruzəsində sığorta qanunlarının əsas məqsədləri Assosiasiyaya üzv ölkələrin

qanunvericiliyində əks olunma çoxluğuna əsasən aşağıdakı kimi sıralanıb: 1) sığortalıların mənafeələrinin müdafiəsi; 2) sığortaçıların ödəmə qabiliyyətinin təmin edilməsi; 3) sığorta bazarının sabitliyinin təmin edilməsi; 4) sığorta sektoruna inam və etimadın təmin edilməsi; 5) sığorta bazarının şəffaflığının artırılması; 6) sığorta işinin təkmilləşdirilməsi; 7) sığortaçıların səhmdarlarının maraqlarının müdafiəsi; 8) sosial xidmətlərin təmin edilməsi (*Bax: International Association of Insurance Supervisors _ Report on Insurance Laws, Regulations and Practices in IAIS Member Jurisdictions _ October 2005 _ Səh. 13*)

Maliyyə sabitliyinin təmin edilmiş olduğu sığorta bazarı maliyyə risklərinin idarə edilməsinə, vəsaitlərin etibarlı şəkildə yerləşdirilməsinə və uzunmüddətli saxlanmasına dəstək verməklə ölkənin iqtisadi inkişafına və sosial rifahına yardım etmiş olur.

Maliyyə sektorlarında, o cümlədən sığortada zəif tənzimləmə və nəzarət hazırkı iqtisadi böhranların əsas səbəblərindən hesab edilir. Bir çox ölkələrin maliyyə bazarlarında risk idarəetməsindəki qeyri-səmərəli yanaşmalar, həmçinin nəzarətin qənaətbəxş olmaması bu cür iqtisadi böhranların qloballaşmasına şərait yaradır. (*Bax: Knut Hohlfeld "International Association of Insurance Supervisors' Standards on Insurance Supervision and their Implementation _ IAIS-2005 Səh 1.*) Bu baxımdan sığorta sektorunda Beynəlxalq Sığorta Nəzarətçiləri Assosiasiyasının (BSNA), bank sektorunda Bazel Komitəsinin (*1974-cü ildə təsis edilməklə bank sektoruna nəzarət sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı təmin edən və bu sahədə beynəlxalq standartlar müəyyən edən təşkilat olmaqla, 55 mərkəzi bankın üzvlüyü ilə fəaliyyət göstərir*), qiymətli kağızlar sektorunda Qiymətli Kağızlar Komitələrinin Beynəlxalq Təşkilatının (QKKBT) (*1983-cü ildə Amerika qitəsi üzrə fəaliyyət göstərən regional assosiasiyanın ümumdünya təşkilatına çevrilməsindən sonra qiymətli kağızlar sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı təmin edən və standartlar müəyyən edən təşkilat kimi tanınmaqla, dünyanın qiymətli kağızlar bazarı üzrə 108 milli qurumun üzvlüyü ilə fəaliyyət göstərir.*) üzərinə maliyyə bazarlarına nəzarət və onların tənzimlənməsi üzrə standartların müəyyən edilməsi sahəsində mühüm vəzifələr düşür. Adı çəkilən bu üç təşkilatın müxtəlif məqsədləri olsa da, maliyyə konqlomeratlarına nəzarətlə bağlı bir araya gəlirlər. Məsələn, bankların və sığortaçıların qiymətli kağızlar bazarındakı fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə Bazel

Komitəsi, BSNA və QKKBT tərəfindən birgə baxılır. Maliyyə bazarlarında fəaliyyət göstərən təşkilatlara ümumi tövsiyələrin verilməsi üçün vaxt itkisinin qarşısını almaq üçün 1996-cı ildə Bazel Komitəsinin təşəbbüsü ilə qeyd olunan üç beynəlxalq təşkilatın Birgə Forumu təsis edilmişdir, hansı ki, bu vaxta qədər bir çox mühüm sənədləri, o cümlədən kredit risklərinin ötürülməsi, maliyyə qruplarında likvidlik riskinin idarə edilməsi ilə bağlı tədqiqat məruzələrini işləyib hazırlamışdır.

BSNA 1994-cü ildə sığorta nəzarətçiləri arasında, həmçinin onların digər maliyyə sektorlarına nəzarət edən orqanlarla əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi məqsədilə təsis edilmişdir. Ötən illər ərzində 130-dan çox ölkədən 180-dən artıq qurum Assosiasiyaya daxil olmuşdur. Eyni zamanda Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa Komissiyası, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı kimi beynəlxalq təşkilatlar da BSNA-nın üzvüdür. *(Bax: International Association of Insurance Supervisors' Annual Report 2005-06 – Activities from October 2005 to September 2006 including 2005 financial statements.)* 2006-cı ildə Assosiasiyanın üzvlüyü dünya sığorta bazarında daxil olan sığorta haqlarının 97 %-i ilə ifadə olunmuşdur. *(Vitali Shapran “Candles in the Wind” – “The Insurer” Magazine for European Insurance Markets, September-October 2006, Səh. 9)* ***Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi 2006-cı ilin oktyabr ayında Assosiasiyanın Ümumi Yığıncağının Pekində keçirilən 13-cü İllik Konfransında üzvlüyə qəbul edilmişdir.***

Beynəlxalq Sığorta Nəzarətçiləri Assosiasiyasının Nizamnaməsinin 2-ci maddəsinə görə təşkilatın məqsədləri aşağıdakılardır:

1. Sığortalıların mənafeyi və müdafiəsi naminə effektiv, ədalətli, təhlükəsiz və sabit sığorta bazarlarının dəstəklənməsi üçün nəzarətin təkmilləşdirilməsinə yardım göstərmək məqsədilə həm daxili, həm də beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq etmək;
2. yaxşı tənzimlənən sığorta bazarlarının inkişafına tökan vermək;
3. qlobal maliyyə sabitliyinə töhfə vermək.

Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün Assosiasiyanın Nizamnaməsində bir çox funksiyalar müəyyən edilmişdir:

- Sığorta bazarlarının tənzimlənməsi üçün *prinsipləri, standartları və təlimatları* işləyib hazırlayır;
- Bu prinsiplərə və standartlara əməl edilməsinin qiymətləndirilməsi metodologiyalarını işləyib hazırlayır;
- Sığorta nəzarətinə təsir edə biləcək potensial riskləri müəyyənləşdirir;
- Digər beynəlxalq təşkilatlar və üzvlərlə əməkdaşlıq edir;
- Sığorta nəzarəti sahəsi çərçivəsində rəy bildirmiş qurumu təmsil edir və lazım olduqda, belə baxışları, ideyaları və təcrübələri üçüncü tərəfə bildirir.

Assosiasiyanın təşkilati strukturu Üzvlərin Ümumi Yığıncağı, İcraiyyə Komitəsi, onun komitələri, alt-komitələri və Katiblikdən ibarətdir.

BSNA tərəfindən qəbul edilən, sığorta nəzarətinin və sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün rəhbər müddəaları müəyyən edən Sığortanın Əsas Prinsipləri (*SƏP*)(*ingilis dilində “Insurance Core Principles” birləşməsinin ixtisarı olaraq ICP kimi işlənir.*) sığorta sektorunun maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi üçün başlıca beynəlxalq standartların müəyyən olunmasında əsas rol oynayır. (*A Core Curriculum for Insurance Supervisors, Basic-level Module _ IAIS & The World Bank-2006; ICP 1, P. v*) Qeyd edildiyi kimi Assosiasiya səmərəli sığorta nəzarətinin həyata keçirilməsi üçün *prinsipləri, standartları və təlimatları* müəyyən edir. BSNA-nın məqsədləri üçün qeyd olunan sənədlərin təyinatını aşağıdakı kimi müəyyən etmək olar:

Prinsiplər - sığorta nəzarətinin tənzimləmə və nəzarət səlahiyyətlərinin hədlərini müəyyənləşdirən, eyni zamanda standartların əsaslandığı sənədlərdir. BSNA indiyə qədər 28 əsas və bir neçə əlavə prinsiplər müəyyən edib. SƏP-dən başqa beynəlxalq sığortaçılara və sığorta qruplarına, ölkədən kənar sığorta əməliyyatlarına nəzarətlə, sığorta əməliyyatlarının aparılması ilə, internetdə sığorta fəaliyyəti ilə, kapital uyğunluğu və ödəmə qabiliyyəti, təkrarsığortaçılara nəzarətlə bağlı minimum tələblər üzrə əlavə prinsiplər də mövcuddur

Standartlar – xüsusi məsələlər üzrə ən səmərəli beynəlxalq təcrübəni əks etdirən sənədlərdir. Bu həm sığorta nəzarətinin, həm də sığortaçıların (*BSNA-nın sənədlərində, adətən, xüsusi olaraq fərqləndirilməyən hallarda “sığortaçı” dedikdə həm də*

“təkrarsığortaçı” başa düşülür.) fəaliyyətinin əsaslanmalı olduğu sahələrə aid olur. İndiyə qədər BSNA tərəfindən 13 standart qəbul olunmuşdur.

Təlimatlar – prinsip və standartlar üzrə izahedici sənədlərdir. Hazırda BSNA-nın 12 təlimatı mövcuddur.

Qeyd olunanlardan başqa BSNA-nın inkişaf etmiş beynəlxalq təcrübə ilə bağlı *Tədqiqat Məruzələri* də işlənib hazırlanır ki, bu da prinsip və standartlarla bağlı konkret məsələlər üzrə təcrübi və nəzəri araşdırmalar nəticəsində Assosiasiyanın yaxın gələcəkdəki planları ilə bağlı mövqeyini müəyyən edən sənədlərdir. Məsələn, “təkaful” adlanan və İslam hüququna əsaslanan əməliyyatları ehtiva edən, hazırda dünyanın, o cümlədən qeyri-İslam ölkələrinin 70-ə yaxın sığorta şirkəti tərəfindən aparılan, BSNA-nın rəsmi məlumatına görə sürətli inkişaf dövrünə başlamış İslam sığortası üzrə 2006-cı ildə Assosiasiyanın İslam Maliyyə Xidmətləri Şurası ilə birlikdə işləyib hazırladığı “*Təkaful (İslam sığortası) üzrə Tənzimləmə və Nəzarət haqqında*” *Tədqiqat Məruzəsində* 14 əsas prinsipin təkaful sığortası əməliyyatlarına uyğunlaşdırılması və ya ən azı bu sığortanın xüsusiyyətləri ilə əlaqədar təfsiri məsələsi qaldırılmışdır. (Bax: IAIS _ 3rd quarter 2006 Newsletter _ Recent papers and activities. Səh. 9.)

BSNA-nın prinsipləri, standartları və təlimatları sığorta qanunvericiliyinin, sığorta sisteminin, o cümlədən sığorta nəzarətinin həyata keçirilməsinin, xüsusən də sığortalıların mənafeələrinin müdafiəsi və bazarın maliyyə sabitliyi baxımından qiymətləndirilməsi üçün əsas meyarları təşkil edir. Hər hansı bir ölkənin sığorta bazarının beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qiymətləndirilməsi zamanı ilk növbədə həmin bazarda tətbiq olunan qanunvericiliyin, qaydaların və proseduraların Assosiasiyanın prinsip və standartlarına uyğunluğu nəzərdən keçirilir. Məsələn, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankının Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi (*FSAP – Financial Sector Assessment Program*) üzrə Azərbaycanla bağlı 2003-cü ilin dekabr tarixli birgə rəyində nəzərdə tutulmuş qeydlərin bir çoxu məhz BSNA-nın prinsip və standartlarına uyğunluq baxımından aparılmış araşdırmaların nəticəsidir. Bundan əlavə Kanadanın “*Lawrie Savage & Associates Inc.*” beynəlxalq məsləhətçi şirkətinin Azərbaycan Respublikası

Maliyyə Nazirliyi üçün hazırladığı sığorta nəzarəti ilə bağlı Məruzədə əks olunan, həmçinin “Sığorta haqqında” yeni Qanun layihəsi ilə bağlı əksər tövsiyələri qanunvericilik və təcrübənin BSNA-nın prinsip və standartlarına uyğunlaşdırmaqla bağlıdır.

Eyni zamanda BSNA-nın Əsas Prinsipləri kimi də tanınan, 2003-cü ilin 3 oktyabr tarixində Assosiasianın Ümumi Yığıncağının Sinqapurda keçirilən İllik Yığıncağında qəbul edilmiş Sığortanın Əsas Prinsipləri sığorta sektorunda dövlət tənzimləməsinin və nəzarətinin universal çərçivəsini ümumilikdə müəyyənləşdirən 28 prinsipi özündə birləşdirən beynəlxalq sənəddir. *Sığortanın Əsas Prinsiplərinin sığorta nəzarətini həyata keçirən, ayrı-ayrı ölkələrə məxsus bütün orqanlar tərəfindən eyni cür başa düşülməsi və tətbiq olunması üçün hər bir prinsip izahedici qeydlər və meyarlarla açıqlanır.*

Əsas prinsipin meyarları *vacib* və *yüksəldilmiş* olaraq iki qrupa bölünür ki, sığorta sektorunun qiymətləndirilməsi zamanı hər hansı prinsipə riayət etmə statusunu nümayiş etdirmək üçün *vacib* meyarların hər bir ünsürünün tətbiqi kifayətdir. (*Bax: IAIS _ Principle No 1: Insurance Core Principles and Methodology approved in Singapore in Oct 2006 _ Implementation and assessment, Səh. 5*)

Sığortanın Əsas Prinsipləri 7 əsas qrupda birləşdirilir ki, bu qrupları da iki kateqoriyaya bölmək olar:

- 1) Bilavasitə sığorta nəzarətinin təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı prinsiplər:
 1. Səmərəli sığorta nəzarəti;
 2. Nəzarət sistemi;
 3. Nəzarət olunan təşkilatlar;
 4. Cari nəzarət.
- 2) Eyni zamanda sığorta bazarının peşəkar iştirakçılarının fəaliyyətinə də aid olan prinsiplər:
 1. Prudensial tələblər;
 2. Sığorta bazarı və istehlakçılar;
 3. Çirkli pullar və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə.

Əsas Prinsiplərin Nəzarət olunan təşkilatlarla bağlı qrupu özündə 5 əsas prinsipi birləşdirir:

Lisenzialaşdırma (SƏP 6);

Kadrların uyğunluğu (SƏP 7);

Nəzarətdə dəyişiklik və sığorta müqavilələrinin ötürülməsi (SƏP 8);

Korporativ idarəetmə (SƏP 9);

Daxili nəzarət (SƏP 10).

Əsas Prinsiplərin nəinki hər bir qrupu, hətta hər biri üzrə məlumat və ya tədqiqat xarakterli elmi əsərlər yazmaq olar. Azərbaycanın sığorta bazarı üçün yeni, eyni zamanda aktual olan daha vacib hesab etdiyimiz məqamlarla bağlı qeyd edilməlidir ki, sığorta fəaliyyəti ilə bağlı Əsas Prinsiplərə sığorta fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması *sığortalılar qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməyə qadir olan* sığortaçıların fəaliyyət göstərdiyi sığorta bazarının mövcudluğunu təmin etməkdir. Lisenzialaşdırma beynəlxalq standartlara uyğun həyata keçirildikdə, bu prosesin öz məqsədinə nail olmaq imkanı daha çox ehtimal edilir. BSNA-nın Əsas Prinsiplərinin tələblərinə görə sığortaçının əsas təsisçiləri, ali idarəetmə orqanının üzvləri, daxili auditoru və aktuarı ayrı-ayrılıqda və birgə fəaliyyətdə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş ixtisas və peşəkarlıq tələblərinə cavab verməlidirlər.

Sığorta fəaliyyəti ilə bağlı əsas prinsiplərə görə sığortaçılar qanunvericiliklə tələb olunan kapitalla malik olmalı, təşkilatın risklərin idarə edilməsi sistemi, təkrarsığorta təminatı, informasiya texnologiyaları sistemi, daxili nəzarət sistemi və s. bu kimi amillər sığorta fəaliyyətinin xüsusiyyətinə və sığortaçının nəzərdə tutulan əməliyyatlarının miqyasına uyğun olmalıdır.

SƏP-lə bağlı vacib meyarlar həmçinin heç bir yerli və ya xarici sığortaçının lisenziyalaşdırmadan kənar qalmamasını, beynəlxalq sığorta qruplarının bütün təsisatlarının səmərəli sığorta nəzarətinin obyektli olmasını və digər bu kimi amillərin mövcudluğunu tələb edir.

Ölkə iqtisadiyyatında azad bazar münasibətlərinin tətbiqi ilə digər maliyyə sektorları kimi sığortanın da müsbət inkişaf göstəricilərinə baxmayaraq, inkişaf

etmiş beynəlxalq təcrübənin, həmçinin sığorta nəzarətinin həyata keçirilməsi və sığorta bazarının tənzimlənməsi sahələrində beynəlxalq prinsip və standartların müvafiq səviyyədə tətbiqi imkanlarının olmaması ölkənin sığorta sektorunda lazımi irəliləyişlərin əldə edilməsinə mane olmuşdur.

«Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il dövlət büdcəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 16 noyabr tarixli 311 nömrəli Fərmanının 5-ci bəndində sığorta qanunvericiliyinin davamlı inkişafını təmin etmək üçün bu sahədəki qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi barədə qoyulan tapşırığın icrası istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi tərəfindən sığorta qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara daha uyğun şəkildə təkmilləşdirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir ki, bunlardan da ən mühümü beynəlxalq ekspertlər cəlb etməklə **“Sığorta haqqında” yeni Qanun layihəsinin** hazırlanması olmuşdur. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Azərbaycanın maliyyə sahəsinin vəziyyətinin beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qiymətləndirilməsi zamanı sığorta sektoru ilə bağlı əsas tövsiyələr sığorta nəzarəti və sığorta fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı əsas beynəlxalq standartları özündə əks etdirən BSNA-nın prinsip və standartlarının qanunvericilik və praktikada tətbiqi ilə bağlı olmuşdur.

Qeyd olunan yeni Qanun layihəsinin hazırlanmasında məhz həmin prinsip və standartların əsas kimi götürüldüyü, hələ layihə formasında olan, lakin yaxın zamanlarda ölkənin qanunvericilik sisteminin maddələri sırasında daxil olması gözlənilən yeni müddəaların səmərəli şəkildə tətbiqi, eyni zamanda lazımi səviyyədə başa düşülməsi üçün bu istiqamətdə maarifləndirmə işinə ciddi ehtiyac duyulur. Xüsusən də sığorta təşkilatlarının öz fəaliyyətlərini beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə qurmaları onların qeyd olunan standartların nəzəri və praktiki tərəflərini yaxşı mənimsəmiş rəhbər və digər kadr potensialına malik olmalarından asılıdır. Çünki bu standartların tətbiqi artıq qanunvericiliyin tələbi olduğdan sonra sığorta əməliyyatlarının, eyni zamanda maliyyə sabitliyi, kadr peşəkarlığı, daxili nəzarət sisteminin keyfiyyət meyarlarını yeni tələblərə effektiv şəkildə uyğunlaşdırmaq onların vəzifəsinə çevriləcək.